L'ECONOMIA QUE EL PIB OCULTA

UNA PRIMERA APROXIMACIÓ PER MESURAR L'ECONOMIA PLURAL

Observatori Coòpolis
en col·laboració amb **Bertie Russell** i **Sara González**

coòpolis

Formen part de l'Observatori de Coòpolis: IDRA, La Ciutat Invisible i la XES Barcelona

ÍNDEX

1. Introducció.....7

2. Per què necessitem mètriques per mesurar l'economia plural?.....9

2.1 Bases conceptuals i polítiques de l'economia plural i les aliances público-comunitàries....10

2.2 Mesurar les relacions que realment sostenen les nostre vides.....13

2.3 Fer observable l'economia plural per disputar l'hegemonia capitalista.....16

3. Mesurant les transicions cap a economies del benestar.....19

4. Referències.....26

1.INTRODUCCIÓ

Observatori Coòpolis

L'Observatori Coòpolis[1] és una iniciativa vinculada a Coòpolis, l'Ateneu Cooperatiu de Barcelona, que té com a objectiu generar i compartir coneixement sobre l'economia social i solidària (ESS), especialment en l'àmbit de l'economia plural i les col·laboracions público-cooperatives-comunitàries. L'Observatori actua com a espai d'investigació i documentació per estudiar el desenvolupament, els impactes i els reptes de l'ESS a la ciutat de Barcelona, amb la finalitat de promoure experiències pràctiques de transició i transformació social i ecològica, i l'articulació de models econòmics més justos, inclusius i arrelats al territori.

El nostre objectiu no només és recopilar dades i analitzar el funcionament de l'ESS, sinó que també treballem en la identificació de línies estratègiques, la realització d'un inventari de bones pràctiques, el seguiment de polítiques públiques que afecten l'economia social, i la creació d'eines i recursos que puguin ser útils, tant per a la comunitat cooperativa com per a les administracions públiques. Intentem impulsar espais de reflexió i debat amb l'objectiu d'enfortir les aliances entre els sectors públic, cooperatiu i comunitari, així com per fomentar l'aprenentatge col·lectiu i la col·laboració entre les diferents iniciatives d'economia plural.

1. Actualment, l'Observatori Coòpolis està format per membres de La Ciutat Invisible, de XES Barcelona (Xarxes Locals d'Economia Solidària de Barcelona) i de l'Institut de Recerca Urbana de Barcelona (IDRA).

L'Observatori és un instrument de recerca, anàlisi i difusió que treballa per visibilitzar l'ESS, impulsar la intercooperació i les col·laboracions entre sectors, i contribuir a la construcció d'una economia plural que posi al centre les necessitats de les persones i les comunitats.

Seguint aquests objectius, presentem una primera aproximació a un dels temes fonamentals per poder identificar les pràctiques i la institucionalitat de l'economia plural: la construcció d'unes mètriques i indicadors, que ens serveixin per visibilitzar-la i mesurar-la de forma convenient. El dossier que presentem és una mostra del treball que estem fent en col·laboració amb els investigadors externs Bertie Russell, de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (Universitat Autònoma de Barcelona) i Sara González, de l'Escola de Geografia de la Universitat de Leeds (Regne Unit). Aquestes dues investigadores, conjuntament amb Mauro Castro, membre de l'Observatori Coòpolis i de l'Institut de Recerca Urbana de Barcelona (IDRA), han escrit un article titulat "Mesurant les transicions cap a economies del benestar".

En aquest treball conjunt, destaquen la importància de desenvolupar mesures i marcs per avaluar l'impacte transformador de les iniciatives que volen promoure economies postcreixement i del benestar, com la construcció de riquesa comunitària a Escòcia i l'economia social i solidària a Catalunya.

Aquestes agendes busquen superar l'enfocament economicista tradicional i proposen una transformació econòmica més profunda, orientada a la sostenibilitat, la justícia social i la democratització de la riquesa. En el cas català, es proposa una Llei d'economia social i solidària (ESS) que té com a objectiu definir, protegir i promoure l'ESS, i alhora avançar cap a un model econòmic plural, sostenible i centrat en les persones. A Escòcia, s'ha presentat un projecte de llei de Construcció de Riquesa Comunitària (CWB) que busca augmentar els actius sota control social col·lectiu per fomentar una transformació més àmplia de l'economia cap a una economia del benestar.

L'article assenyala que, malgrat els avenços, falta un compromís explícit per desenvolupar metodologies que permetin avaluar els objectius transformadors d'aquestes agendes. Actualment, tant les propostes a Escòcia com a Catalunya no tenen un enfocament clar sobre com avaluar l'impacte de les polítiques implementades. A més, es constata que la majoria dels estàndards internacionals de mesura de l'impacte social no s'adapten a les especificitats de les organitzacions d'ESS, fet que representa un repte per poder valorar-ne l'aportació transformadora.

Se subratlla la necessitat urgent de desenvolupar criteris adequats per mesurar i guiar les transformacions cap a economies més justes, sostenibles i centrades en les persones, destacant el paper fonamental que poden jugar les institucions estatals en aquest procés.

En resum, en aquesta contribució se subratlla la necessitat urgent de desenvolupar criteris adequats per mesurar i guiar les transformacions cap a economies més justes, sostenibles i centrades en les persones, destacant el paper fonamental que poden jugar les institucions estatals en aquest procés. Abans, però, des de l'Observatori Coòpolis volem començar amb una contribució centrada a respondre una pregunta bàsica: per què necessitem mètriques per mesurar l'economia plural? L'objectiu és mostrar el procés que ens ha portat a afegir aquesta tasca a la nostra agenda de recerca i desglossar les motivacions polítiques i les hipòtesis estratègiques que ens impulsen a fer-ho.

2. PER QUÈ NECESSITEM MÈTRIQUES PER MESURAR L'ECONOMIA PLURAL?

Observatori Coòpolis

La necessitat d'explorar mètriques per l'economia plural sorgeix a partir dels resultats i conclusions de la recerca que l'Observatori Coòpolis vam publicar l'any 2023 titulada *Fent Economia Plural*[2]. En aquest primer informe analitzem 10 casos amb l'objectiu d'aportar evidències empíriques i reflexions sobre les potencialitats de l'economia plural. Aquests casos són exemples de formes de col·laboració público-cooperativa-comunitària actualment en funcionament a Barcelona, on diferents actors treballen junts per construir solucions econòmiques alternatives i sostenibles[3].

L'objectiu general de la recerca ha estat analitzar el sosteniment d'aquestes experiències, relacionant les formes de governança amb les diverses economies que les integren. L'estudi explora com s'articulen les diferents formes d'economia (redistributiva, recíproca i d'intercanvi) en els casos seleccionats, ampliant la noció tradicional d'economia, sovint restringida a l'intercanvi monetari de béns i serveis. L'anàlisi d'aquestes pràctiques no només permet identificar les formes d'economia que sostenen cada projecte, sinó que també examina les sinergies i els reptes de la col·laboració entre els sectors públic, cooperatiu i comunitari. Aquesta aproximació visibilitza formes d'organització econòmica sovint diluïdes en marcs capitalistes, sota la lògica managerial de la col·laboració público-privada, i aporta noves perspectives sobre el desenvolupament econòmic local.

2. L'informe es pot trobar en format digital a la web de coòpolis: www.bcn.coop/wp-content/uploads/2023/06/economiaplural-print.pdf

3. Els 10 casos de l'informe "Fent Economia Plural" són els següents: Nau Bostik, Vall de Can Masdeu, Casa Orlandai, Menjador Solidari Gregal, Nau Vila Besòs, Canòdrom, Centres Esportius Municipals de l'Espanya Industrial i la Bordeta, Bicihub, Norai, Aula Ambiental i Bosc Turu

Partint de les bases conceptuals, l'anàlisi empírica i les conclusions d'aquell informe i sumant altres resultats derivats del treball de l'Observatori, a continuació definim què és l'economia plural, la seva relació amb les formes de col·laboració entre actors públics, cooperatius i comunitats i la importància de dissenyar criteris i indicadors propis per visibilitzar el valor d'aquestes maneres alternatives d'organitzar les relacions i els recursos.

2.1 BASES CONCEPTUALS I POLÍTIQUES DE L'ECONOMIA PLURAL I LES ALIANCES PÚBLICO-COMUNITÀ RIES

L'economia plural es fonamenta en les aportacions de **Karl Polanyi**, qui va identificar **tres formes de racionalitat i d'organització econòmica: la reciprocitat, la redistribució i l'intercanvi.** A partir d'aquest marc, l'estudi explora com aquestes dimensions interactuen i es complementen en les relacions econòmiques comptabilitzades com a tals, centrant-se en les aliances público-comunitàries a Barcelona.

Aquesta aproximació ofereix una visió més rica sobre les dinàmiques econòmiques, reconeixent múltiples formes de sosteniment que van més enllà de les interaccions d'un únic tipus de mercat.

- La **reciprocitat**, com a relació de suport mutu;
- la **redistribució**, que implica la gestió de recursos per part d'un centre de poder (com l'Estat o la família);
- l'**intercanvi**, que representa les transaccions entre individus sota les lleis del mercat convencional, són les tres dimensions que es complementen en la realitat econòmica.

Encara que el relat de l'intercanvi predomina en les nostres societats, les formes de reciprocitat i redistribució continuen existint, sovint invisibilitzades o subordinades a la lògica del mercat. De fet, el feminisme ha posat de manifest la invisibilització de les tasques de cura i reproducció social. Aquest treball no remunerat és fonamental per a la sostenibilitat de les societats, però no es reflecteix en els indicadors econòmics tradicionals, com el Producte Interior Brut (PIB).

De manera semblant, els serveis ecosistèmics, com la regulació del clima i del cicle de l'aigua, la fotosíntesi o la pol·linització, també queden fora de les mesures tradicionals, contribuint a l'explotació irresponsable dels recursos naturals.

Les aliances público-comunitàries sorgeixen com a resposta d'aquesta subordinació de la reciprocitat i la redistribució a la lògica d'un únic mercat basat en l'intercanvi a través de relacions monetàries i comptables; i també com a terreny de disputa enfront de les mesures d'austeritat i privatització de béns i serveis públics o comuns. A diferència de les col·laboracions público-privades dominants en el context neoliberal, aquestes aliances promouen una integració dels sectors públics, cooperatius i comunitaris, amb l'objectiu de generar valor social, ecològic i econòmic, tot erradicant el lucre.

En aquest model, les institucions públiques, les cooperatives i les entitats comunitàries col·laboren per gestionar serveis i recursos, fomentant així una economia local i sostenible. A Barcelona, els exemples d'aquestes aliances inclouen una gran varietat de projectes, des d'habitatges cooperatius en cessió d'ús, Ateneus Cooperatius o experiències de gestió comunitària d'equipaments i serveis. Aquests projectes es fonamenten en principis de proximitat, autogestió, apoderament comunitari i creació de valor públic, evitant la subordinació a les lògiques mercantils tradicionals.

En aquesta aliança, la contrapart pública garanteix l'interès general i la universalitat, la contrapart cooperativa assegura la democràcia econòmica i la participació dels treballadors i treballadores, mentre que la contrapart comunitària promou la participació ciutadana i de les persones usuàries.

En aquest model, les institucions públiques, les cooperatives i les entitats comunitàries col·laboren per gestionar serveis i recursos, fomentant així una economia local i sostenible.

Les aliances público-comunitàries sorgeixen com a resposta d'aquesta subordinació de la reciprocitat i la redistribució a la lògica d'un únic mercat basat en l'intercanvi a través de relacions monetàries i comptables

Per valoritzar i quantificar el retorn social, calen eines que facin visible la contribució de la dimensió comunitària i del treball voluntari.

Una tendència observada en tots els casos és que una veritable col·laboració público-co-operativa-comunitària, que integri millor les funcions de cadascun dels actors, podria ser la fórmula ideal per generar projectes justos i sostenibles[4]. No obstant, les relacions públi-co-cooperativa-comunitàries existents res-ponen més a solucions contingents fruit de la pressió veïnal o la força comunitària que a una acció pública decidida. No hi ha una planifica-ció pública de l'economia plural que estigui dissenyada amb estratègies a llarg termini, sinó, més aviat, apostes puntuals, contingents i poc integrades en programes que les facin créixer i amplificar-se de manera gradual.

A Barcelona, aquestes aliances inclouen habitatges cooperatius en cessió d'ús, Ateneus Cooperatius o experiències de gestió comunitària d'equipaments i serveis. Aquests projectes es fonamenten en principis de proximitat, autogestió, apoderament comunitari i creació de valor públic, evitant la subordinació a les lògiques mercantils tradicionals.

4. Veure Xes (2014) Proposta de Llei d'Economia Social i Solidària. Per una genealogia del concepte: Miró, Ivan (2024) "Col·lectivització plural de l'economia i transició eco-social. Una genealogia per a la planificació pú-blic-cooperativa-comunitària a Catalunya". Dins DDAA Futurs Impossible. Propostes i imaginaris per una transició ecosocial. Sant Cugat del Vallès: Pol·len [En premsa].

2.2 MESURAR LES RELACIONS QUE REALMENT SOSTENEN LES NOSTRE VIDES

A partir d'aquesta realitat, resulta imprescindible, per tant, d'inici i com a punt de partida, visibilitzar les experiències actualment existents, amb les seves potències i limitacions. Un reconeixement que cal vincular a la importància de construir unes mètriques adequades, que permetin mesurar-ne i captar-ne la realitat i complexitat. Igualment, de forma paral·lela al procés d'identificació i visibilització, és necessari assegurar-ne la seva protecció i consolidació com a alternatives plausibles de gestió dels recursos i serveis públics, mitjançant el degut reconeixement institucional, legal i normatiu. En aquest sentit, una de les conclusions més destacades de la recerca "Fent Economia Plural" és la necessitat de desenvolupar noves mètriques i nous marcs de política pública.

Per una banda, per valoritzar i quantificar el retorn social, calen eines que facin visible la contribució de la dimensió comunitària i del treball voluntari. Cal definir indicadors que reflecteixin la diversitat de l'economia plural. Això inclou indicadors de reciprocitat, com les hores de treball no remunerat; indicadors de redistribució, com la participació de la comunitat en la presa de decisions o la proporció de recursos destinats a col·lectius vulnerables; i indicadors d'impacte ambiental, com la reducció de la petjada ecològica a través de pràctiques agroecològiques o el foment de la mobilitat sostenible. Definir aquests estàndards és essencial per avaluar l'eficàcia de les iniciatives d'economia plural i per legitimar-les com a alternatives viables. Eines ja dissenyades des de l'Economia Social i Solidària com el Balanç Social o el Balanç Comunitari poden ajudar a consolidar aquest objectiu. Aquestes eines podrien il·lustrar l'acumulació de treball, energia i relacions que sustenten les experiències d'economia plural i les aliances público-comunitàries.

Per altra banda, respecte a la relació amb l'articulació de nous marcs de política pública, cal estudiar experiències internacionals innovadores que puguin esdevenir font d'inspiració i marquin un nou paradigma, per especialment, saber com han superat les dinàmiques administratives, que sempre es mostren relativament resistents al canvi. En el nostre context, veiem que la inèrcia i rigidesa normativa institucional condiciona les possibilitats d'establir relacions público-cooperatives-comunitàries que siguin realment virtuoses. El rumb institucional marcat anteriorment té més pes que les decisions i la voluntat política que es vol promoure en el present. Les formes de treball i els marcs administratius anteriors no només condicionen, sinó que també determinen les oportunitats d'establir un nou paradigma.

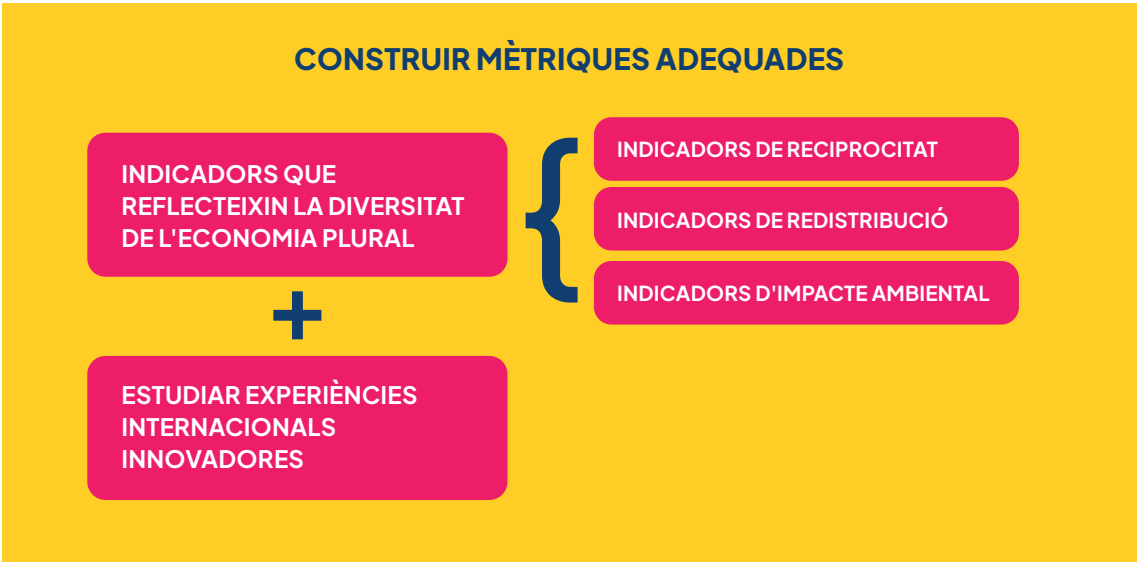

Totes aquestes necessitats i dilemes es van veure refrendats en el taller "Fent Economia Plural" que va comptar amb la participació de diverses entitats[5] i on hi va haver un consens sobre la necessitat de continuar avançant en la definició conceptual per visualitzar i explicar models de sosteniment plurals i poder fer incidència política.

5. Aquest taller es va celebrar el 27 d'octubre de 2023 a Barcelona i van participar les següents entitats: Paral·lel 62, Periferias Cimarronas, La Dinamo, Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta, Norai Raval, Nau Vilà Besòs, Canòdrom, La Raíz, Casa Orlandai, Som Provisionals, ProperESS, Bòstik, Can Masdeu i Wikihousing.

Independentment de si creem un nou marc o adaptem el de l'Economia Social i Solidària (ESS), es va coincidir en la importància de definir tres capes diferenciades però interconnectades:

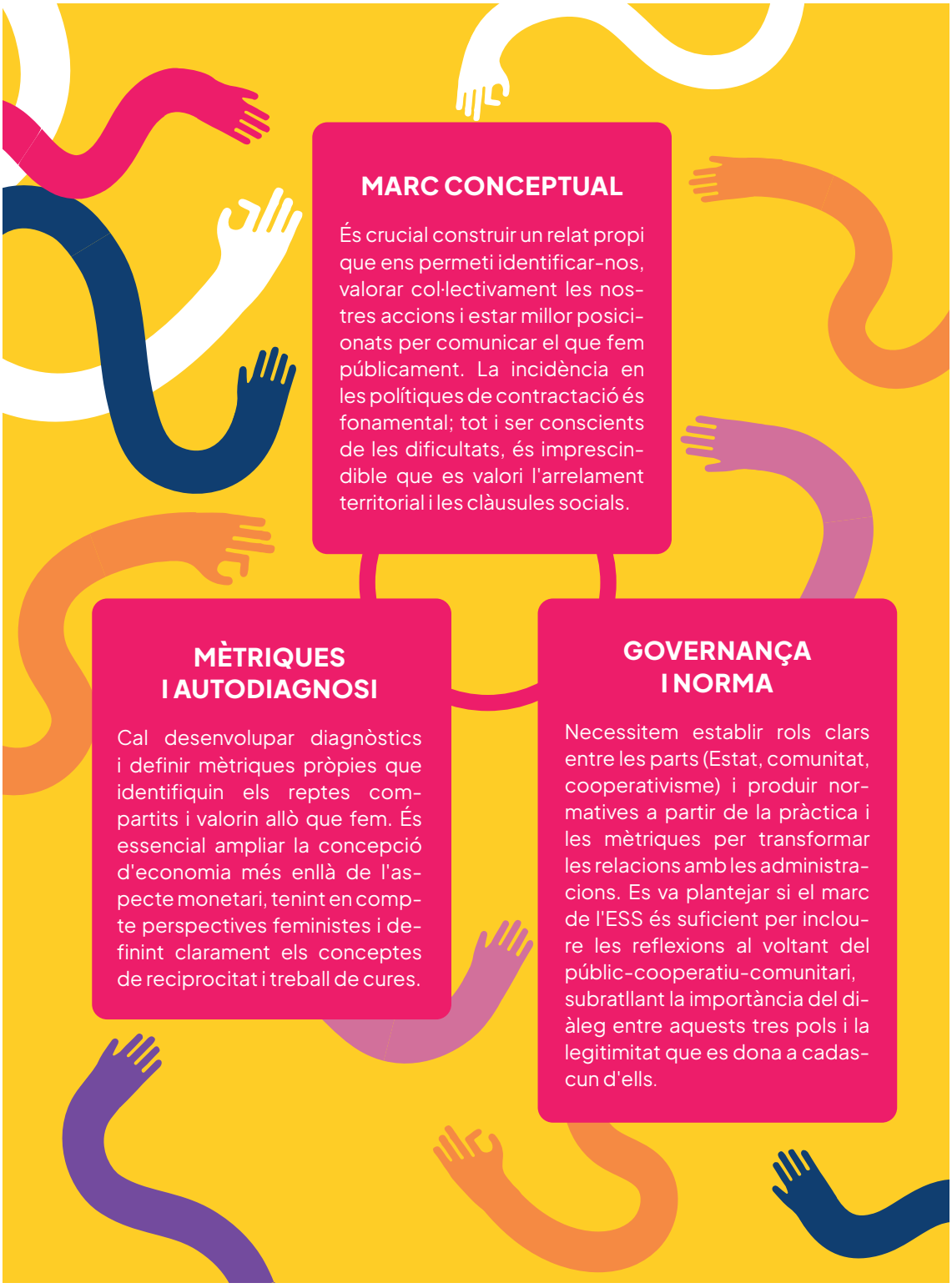

MARC CONCEPTUAL

És crucial construir un relat propi que ens permeti identificar-nos, valorar col·lectivament les nostres accions i estar millor posicionats per comunicar el que fem públicament. La incidència en les polítiques de contractació és fonamental; tot i ser conscients de les dificultats, és imprescindible que es valori l'arrelament territorial i les clàusules socials.

MÈTRIQUES I AUTODIAGNOSI

Cal desenvolupar diagnòstics i definir mètriques pròpies que identifiquin els reptes compartits i valorin allò que fem. És essencial ampliar la concepció d'economia més enllà de l'aspecte monetari, tenint en compte perspectives feministes i definint clarament els conceptes de reciprocitat i treball de cures.

GOVERNANÇA I NORMA

Necessitem establir rols clars entre les parts (Estat, comunitat, cooperativisme) i produir normatives a partir de la pràctica i les mètriques per transformar les relacions amb les administracions. Es va plantejar si el marc de l'ESS és suficient per incloure les reflexions al voltant del públic-cooperatiu-comunitari, subratllant la importància del diàleg entre aquests tres pols i la legitimitat que es dona a cadascun d'ells.

2.3 FER OBSERVABLE L'ECONOMIA PLURAL PER DISPUTAR L'HEGEMONIA CAPITALISTA

En un context en què es busquen alternatives a l'economia capitalista tradicional, com l'economia plural o l'economia del bé comú, les formes de mesurar-les esdevenen essencials per avaluar l'eficàcia i l'impacte d'aquestes propostes. Sense indicadors per fer observables dimensions com el grau de democràcia econòmica, el benestar col·lectiu, o la sostenibilitat ecològica, serà difícil demostrar que aquests models ofereixen millores reals en comparació amb el model predominant.

Més enllà d'aquests motius més evidents, hi ha tres objectius fonamentals que a continuació expliquem de forma relacionada i que ja formen part de l'agenda futura de l'Observatori Coòpolis. El primer objectiu és **deslligar l'economia plural dels circuits capitalistes**, el segon és **augmentar el control social dels recursos** i les infraestructures i el tercer és **crear condicions favorables per a una planificació col·lectiva de l'economia**.

1 DESLLIGAR LES RELACIONS SOCIALS GUIADES PEL VALOR D'ÚS DE LES RELACIONS CAPITALISTES

Com ja hem assenyalat, l'economia plural inclou una àmplia gamma de pràctiques i relacions econòmiques, des de la reciprocitat i la solidaritat fins a la redistribució i l'intercanvi. El treball no remunerat, el voluntariat i les pràctiques de suport mutu tenen un paper fonamental. Sense mètriques adequades, moltes d'aquestes activitats queden invisibilitzades en les estadístiques econòmiques convencionals, que sovint només mesuren el valor monetari generat pel mercat. La qüestió clau és que les unitats de magnitud que oculten aquestes economies són, en la pràctica, formes de sotmetre-les a l'imperatiu del valor de canvi. Quan es parla de mercantilització de la vida, l'aplicació de suposades tecnologies econòmiques neutres com el PIB han d'estar en el punt de mira.

2 AUGMENTAR EL CONTROL SOCIAL DELS RECURSOS I LES INFRAESTRUCTURES

Les col·laboracions públic-comunitàries tenen com a objectiu gestionar col·lectivament els actius i recursos per abordar les injustícies i crisis sistèmiques, com la desigualtat, la disminució de la participació democràtica i la privatització de terres i recursos. La veritable participació democràtica només es fa possible quan les comunitats tenen el control dels seus actius i recursos i quan poden decidir on i com invertir el benefici. Les col·laboracions públic-comunitàries són organitzacions que poden servir com a motors democràtics per a transformacions més àmplies, especialment en un context de transició ecològica.

3 CREAR CONDICIONS FAVORABLES PER A UNA PLANIFICACIÓ COL·LECTIVA DE L'ECONOMIA

Els criteris estandarditzats de mesura són essencials per prendre decisions informades i planificar el desenvolupament de l'economia. Disposar de dades sobre l'eficàcia de les iniciatives cooperatives, la participació ciutadana en projectes comunitaris o el grau de redistribució de la riquesa permet dissenyar polítiques públiques més ajustades a la realitat. Això facilita la presa de decisions estratègiques orientades a fomentar una economia que sigui sostenible i que tingui un impacte positiu en el conjunt de la societat.

En resum, construir formes de mesura coherents amb l'economia plural ens ajuda a desconnectar les economies locals o regionals de les dinàmiques del sistema econòmic global, per tal de reduir la seva dependència del mercat internacional i augmentar la seva sobirania.

Alhora, ens poden permetre crear un balanç ecosocial de les infraestructures (de l'energia, de l'aigua, del sistema alimentari, etc.) mostrant que aquests balanços són més positius quan les infraestructures són gestionades per comunitats arrelades al territori i compromeses amb la democràcia política i econòmica.

Directament relacionat amb aquestes dinàmiques, promoure una planificació col·lectiva esdevé clau per desenvolupar estratègies adaptades a les necessitats locals, fomentar la producció endògena i garantir l'autosuficiència. Així, es poden crear cadenes de valor més sostenibles, reduir la vulnerabilitat a les crisis globals i protegir els drets de les comunitats locals, establint una base per a un desenvolupament més just, resilient i arrelat al territori.

Evidentment, el disseny i l'aplicació de mètriques no són pràctiques que per si soles siguin emancipadores, però en ser conceptualitzades i conduïdes per institucions de base comunitària, poden incrementar el seu poder de negociació i la capacitat per crear imaginaris i models d'organització econòmica que vetllin pel benestar humà i ecològic. Dissenyar mesures del valor més acurades pot ser una palanca per desautoritzar l'actual règim econòmic i constituir una nova economia. Enviem el PIB a la paperera de la història.

Promoure una planificació col·lectiva esdevé clau per desenvolupar estratègies adaptades a les necessitats locals, fomentar la producció endògena i garantir l'autosuficiència.

3. MESURANT LES TRANSICIONS CAP A ECONOMIES DEL BENESTAR

Bertie Russell, Sara González i Mauro Castro[6]

Cada cop és més àmpliament reconegut que, per desenvolupar economies del benestar, cal prioritzar un conjunt de valors i principis que van molt més enllà de promoure el creixement del PIB i combinar-lo amb la redistribució econòmica. Alhora, les economies del benestar només poden existir dins d'uns límits ecològics acordats políticament: l'"espai d'operació segur i just per a la humanitat" (Raworth, 2018). De fet, ara hi ha una gran quantitat de publicacions crítiques que argumenten que només podem arribar a aquest espai d'operació segur i just mitjançant la transició cap a economies postcreixement (Hickel i Kallis, 2020). És molt menys clar, però, quins són els mecanismes de transformació que podrien començar a portar-nos en aquesta direcció, i com exactament hem de mesurar i avaluar el progrés de qualsevol d'aquestes transformacions.

Es pot argumentar que aquesta conjuntura particular requereix una experimentació ben enfocada, amb noves agendes econòmiques que no només busquin millorar el benestar dins del nostre context actual, sinó que també s'esforcin a millorar la capacitat col·lectiva d'impulsar aquestes transicions de l'economia de manera més àmplia (vegeu Russell et al., 2022). Hi ha dos exemples actuals que mereixen atenció en aquest sentit: la preparació d'un projecte de llei de construcció de riquesa comunitària a Escòcia, i el desenvolupament d'una llei d'economia social i solidària a Catalunya. Totes dues agendes veuen la necessitat de dur a terme transformacions econòmiques fonamentals, així com iniciatives econòmiques democràtiques centrades a donar suport a aquesta transformació. Això no obstant, el que falta és un compromís explícit per explorar com exactament cal mesurar i avaluar aquests objectius de transformació tan ambiciosos, i quins marcs són necessaris per garantir que aquestes agendes compleixin el seu potencial. En aquest breu comentari, revisarem de manera crítica alguns enfocaments innovadors que han intentat afrontar aquest repte, però que, al final, suggereixen que hi ha una manca d'eines per avaluar el progrés cap a aquestes ambicions transformadores.

---

6. Mauro Castro és membre de l'Observatori Coòpolis i de l'Institut de Recerca Urbana de Barcelona (IDRA). Bertie Russell és investigador Marie Curie a l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (UAB) i codirector del think tank Abundance. Sara González és investigadora i professora a l'Escola de Geografia de la Universitat de Leeds (Unitat Regne). El seu projecte (Municipal Innovation in Democratic Public Ownership) ha rebut finançament del programa de recerca i innovació Horizon 2020 de la Unió Europea en el marc de l'acord de subvenció Marie Sklodowska-Curie núm. 101026892. Entre Abril i Julio del 2023 Sara González va estar financiada pel projecte de recerca Contested Territories per fer una estada de recerca a IDRA, on es va gestar aquesta col.laboració.

La Generalitat de Catalunya prepara una Llei d'economia social i solidària (ESS), un nou marc legislatiu que busca definir, protegir i promoure l'ESS. A més, avançarà en els processos de democratització econòmica, reivindicant "l'economia" com una interacció entre les persones i el seu entorn per satisfer les seves necessitats de manera sostenible. Segons Chakir el Homrani, l'anterior conseller de Treball, Afers Socials i Família, la creació d'aquest marc "és un element essencial per avançar en el procés de transició del model econòmic català cap a un altre que sigui més plural, sostenible, democràtic, centrat en les persones, responsable i transparent".

El projecte de llei en elaboració –desenvolupat en col·laboració amb representants del moviment de l'ESS catalana– destaca la necessitat de definir els valors de l'ESS i els seus impactes transformadors i positius, així com la necessitat de promoure'ls entre la ciutadania. En un moment en què l'economia està controlada principalment per grans corporacions, la futura llei representa una gran oportunitat per crear una distinció clara entre l'ESS i les interpretacions predominants de l'activitat econòmica, i per prendre mesures clares per monitorar-ne l'impacte.

En el cas d'Escòcia, recentment el govern nacional ha tancat la seva consulta sobre un nou projecte de llei de Construcció de Riquesa Comunitària (CWB), presentat com un pas clau per complir l'ambició nacional de desenvolupar una "economia del benestar". Com escriu el ministre escocès de Finances Públiques, Planificació i Riquesa Comunitària, Tom Arthur, en el document de consulta, la transformació cap a "una economia del benestar [...] no es pot aconseguir simplement redistribuint una part de la riquesa creada", sinó que requereix una estratègia més profunda per "reprogramar la nostra economia per a aquesta generació i per a les futures". En la seva forma més robusta, l'agenda CWB es basa a augmentar la proporció d'actius i iniciatives econòmiques sota control social col·lectiu, per tal que la riquesa generada pugui ser redirigida de manera democràtica cap a unes transformacions més àmplies de l'economia (vegeu Guinan i O'Neill, 2019). L'objectiu principal no és que la riquesa i els actius hagin de ser controlats "localment" –tot i que aquesta és una característica recurrent de les propostes i pràctiques CWB existents–, sinó que la riquesa i els actius es posin sota el comandament de processos responsables de democràcia econòmica.

NOVA LLEI D'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA (ESS)

DEFINIR I PROTEGIR L'ESS

+

AVANÇAR EN ELS PROCESSOS DE DEMOCRATITZACIÓ ECONÒMICA

+

DEFINIR ELS VALORS DE L'ESS I ELS SEUS IMPACTES TRANSFORMADORS I POSITIUS

+

PROMOURE'LS ENTRE LA CIUTADANIA

Malgrat les diferències terminològiques i les disparitats en la pràctica, hi ha paral·lelismes clars entre les "teories del canvi" de l'ESS a Catalunya i la CWB a Escòcia. Ambdues tenen transformacions sistèmiques més àmplies de l'economia com a objectiu final, i eviten una visió estreta de l'economia social. També van més enllà de narratives simplistes que busquen crear una economia "més simpàtica", que no són més que "la feina de posar una cara humana a un món no reconstruït" (Unger, 2015: 236). En canvi, totes dues veuen l'oportunitat de construir noves entitats econòmiques democràtiques en el present, i les imaginen com a processos o eines per perseguir unes transformacions sistèmiques més àmplies cap a economies postcreixement i del benestar. De manera similar, atorguen un paper central a les institucions estatals per donar suport al desenvolupament d'aquestes noves entitats econòmiques democràtiques, per molt compromeses, limitades o contradictòries que siguin.

Aquestes iniciatives contribueixen de manera significativa al desenvolupament de vectors de transformació o transició que poden ajudar en el sorgiment d'economies postcreixement i del benestar. Tanmateix, encara hi ha una necessitat urgent de desenvolupar metodologies que tinguin en compte què és exactament el que les qualifica de transformadores –alguna cosa més que la promoció de xarxes de seguretat social limitades, addicions "ètiques" a les economies dominants o formes convencionals de redistribució socialdemòcrata–. El repte és el desenvolupament de mètodes per avaluar el progrés en la implementació d'agendes que no busquen guanys parcials, sinó fomentar una transformació sistèmica. Aquests marcs d'avaluació i la seva operativització s'han de desenvolupar amb una comprensió clara de les bases normatives i propostes metodològiques. Aquest pot ser un procés experimental i iteratiu entre la pràctica d'intentar implementar i mesurar la transició i la teoria de com es produeix aquest canvi.

En aquest sentit, de moment, les polítiques proposades tant a Escòcia com a Catalunya no tenen un enfocament clar sobre com avaluar l'impacte transformador pretès –tant dels sectors de l'ESS com de la CWB– i les polítiques dissenyades per augmentar-los. Iniciatives similars, com la llei francesa del 2014 sobre l'Economia Social i Solidària, tampoc disposen mètriques o marcs integrals per avaluar el desenvolupament del potencial transformador de l'ESS. De fet, una revisió recent de l'OCDE sobre les mesures d'impacte social per a l'ESS va establir que "la majoria dels estàndards internacionals [de mesura de l'impacte social] existents sovint no compleixen les especificitats i necessitats de les organitzacions d'economia social i solidària" (2021: 24).

És una prioritat urgent desenvolupar uns marcs d'avaluació per a aquests enfocaments econòmics heterodoxos que puguin guiar les decisions de finançament i de política estratègica.

Per tant, és una prioritat urgent desenvolupar uns marcs d'avaluació per a aquests enfocaments econòmics heterodoxos que puguin guiar les decisions de finançament i de política estratègica. En aquest sentit, i reconeixent que ja hi ha hagut alguns intents innovadors de desenvolupar marcs d'avaluació (i estratègies d'implementació associades), hem dut a terme una revisió crítica de molts mètodes i marcs existents que intenten anar "més enllà del PIB" en l'avaluació de l'activitat econòmica. Hem desenvolupat un sistema heurístic senzill, però deliberadament imprecís que ens ajuda a distingir entre enfocaments "economicistes" i "transformadors" (o que, si més no, tenen la voluntat de ser-ho). Tot i que això no ens porta a paràmetres concloents, ens proporciona un itinerari o rumb útil que ens pot indicar els propers passos a seguir.

Els enfocaments economicistes són aquells on la preocupació fonamental és aconseguir el màxim rendiment per cada unitat invertida, però sense una intenció declarada de contribuir a una transformació econòmica o política més àmplia. En el fons, el que comparteixen tots aquests enfocaments és una perspectiva reduccionista de la conceptualització del valor, on el millor que es pot esperar (o evidenciar) és "més ingressos per cada unitat invertida". Les mètriques involucrades poden tenir uns objectius socials més o menys progressistes, que poden anar des d'oferir oportunitats de formació o comprometre's a combatre la disparitat salarial de gènere i les desigualtats geogràfiques fins a donar suport a la regeneració d'ecosistemes. En particular al Regne Unit va aparèixer tota una nova indústria artesanal després de l'aprovació de la Llei de valor social del 2012 en el context de la política d'austeritat. Aquesta llei imposava un deure legal als processos de contractació pública per considerar el "valor social" de la despesa pública.

Els enfocaments economicistes són aquells on la preocupació fonamental és aconseguir el màxim rendiment per cada unitat invertida, però sense una intenció declarada de contribuir a una transformació econòmica o política més àmplia.

Un dels enfocaments més utilitzats, el marc TOMS (Temes, Resultats i Mètriques, del Regne Unit), té unes 40 mètriques dividides en 5 temes que les empreses utilitzen per demostrar el "valor social" del seu contracte (o el valor social potencial). Inclou mètriques com ara "percentatge de personal contractat que rep, almenys, el salari mínim vital" o "quantitat total (£) gastada en la cadena de subministrament local." D'altres eines se centren en l'efecte que una intervenció de política econòmica podria haver tingut en la millora del benestar de la població afectada. L'Eina d'Avaluació de Beneficis Comunitaris (CBAT) del districte de Barnet de Londres, dissenyada per la consultoria Simetrica-Jacobs, calcula el valor social proporcionat per les organitzacions del sector comunitari i voluntari com a manera d'establir uns descomptes de lloguer corresponents per a aquestes organitzacions. L'objectiu és "Maximitzar el benefici entregat a la població local mitjançant l'ús d'actius públics, assegurant que les subvencions per lloguer (o beques) representin una bona relació qualitat-preu". També en col·laboració amb Simetrica-Jacobs, el Housing Associations Charitable Trust (HACT) ha elaborat un "Enfocament de valoració del benestar" per als seus programes socials, mostrant impactes positius en la salut mental o física. L'eina del HACT és similar a la CBAT i a l'enfocament del Retorn Social sobre la Inversió (SROI) desenvolupat per la New Economics Foundation, ja que ambdues tradueixen els resultats socials en una quantitat monetària per tal de comunicar el "valor" que s'ha creat a través de resultats, com la creació d'ocupació o la reducció de la demanda a les consultes mèdiques a través de millores en la salut. Algunes d'aquestes eines també generen resultats qualitatius; no obstant això, la capacitat de quantificar i monetitzar és el que les fa populars entre els responsables de polítiques que necessiten prendre decisions basades en la "relació qualitat-preu".

La Llei del benestar de les generacions futures del 2015 del govern gal·lès va portar a l'establiment de 50 indicadors nacionals; els organismes públics han de desenvolupar plans per assolir-los. Tanmateix, ja hi ha una sensació que els indicadors tampoc són tan innovadors, en part a causa de la dificultat i el cost de recollir noves dades (Jones et al., 2020). Aquest fet ha conduït a un èmfasi a l'hora de mesurar processos com el reciclatge, la millora de les oportunitats d'accés al mercat laboral o a la formació, i la reducció de l'impacte ambiental de la cadena de subministrament de productes i serveis. A escala mundial, l'ONU i altres organitzacions internacionals com l'OCDE o el G7 han demanat una reformulació del PIB i maneres de capturar el benestar més enllà del rendiment econòmic. L'ONU va publicar un breu de política el maig de 2023 que demana un canvi en la manera com mesurem l'economia, posant més valor en "allò que compta". No obstant això, no proposa substituir completament el PIB, sinó afegir mètriques complementàries que tinguin en compte allò que importa a les persones, el planeta i el futur.

El que aquests enfocaments tenen en comú és que donen (o pretenen donar) valor a aspectes que no tenen un valor de mercat convencional i, per tant, no se solen mesurar. Alguns tendeixen a ser aspectes de benestar intangible o emocional, o el cost ambiental total de la producció d'un bé o servei. El més comú és que aquests aspectes es monetitzin perquè puguin ser presentats en el mateix terreny de joc que les mètriques economicistes més convencionals. Aquestes mètriques poden ser útils per revelar aspectes diversos i devaluats de l'economia, i per desplaçar l'enfocament de les polítiques cap a la millora dels resultats socials. Hi ha un cert potencial per hackejar aquestes mètriques com a part d'una estratègia per guanyar suport per a iniciatives alternatives impulsades per la comunitat, com és el cas de Can Batlló a Barcelona (vegeu Eizaguirre i Parés, 2019). Fonamentalment, però, els enfocaments economicistes no reflexionen sobre els desafiaments fonamentals i urgents de repensar la nostra economia; eviten preguntes sobre si les economies del benestar també han de ser necessàriament economies postcreixement, i quins passos s'han de prendre per impulsar aquestes transicions.

En contrast amb els enfocaments economicistes, el que anomenem "enfocaments transformadors" impliquen una teoria normativa del canvi. Es preocupen per qüestions més àmplies sobre qui controla la riquesa, l'expansió de la democràcia econòmica, com repensar la propietat o com desmercantilitzar les relacions socials.

Els enfocaments transformadors no només aspiren a millorar resultats socials, sinó també qüestionar el control de la riquesa, ampliar la democràcia econòmica i repensar la propietat i les relacions socials.

Potser el més conegut d'aquests és l'índex de Felicitat Nacional Bruta (FNB) de Bhutan: una eina per avaluar i guiar la formulació de polítiques. Això inclou tant àrees tradicionals de caràcter socioeconòmic –com els estàndards de vida, la salut i l'educació– com aspectes menys tradicionals de cultura i benestar psicològic. L'índex té 9 components (que inclouen el benestar psicològic, l'ús del temps, la diversitat cultural, els estàndards de vida i l'educació), cada un dels quals se subdivideix encara més. S'utilitza el resultat d'aquests indicadors per guiar la política pública, i el disseny de l'índex FNB incentiva el govern i altres a concentrar-se en les persones que encara no són felices (Karma et al., 2012). De totes maneres, tot i que les mètriques FNB estan formalment desvinculades dels indicadors econòmics tradicionals, no parlen inherentment (ni identifiquen els mecanismes) d'una transformació socioeconòmica més àmplia.

	ENFOCAMENTS ECONOMICISTES	ENFOCAMENTS TRANSFORMADORS
OBJECTIU	Maximització dels retorns socials sobre la despesa	Transformar l'economia i la manera d'organitzar-la
MESURA	Perspectiva reduccionista del valor	Ampliar el valor més enllà d'allò monetari
CANVI	Sense intenció d'una transformació àmplia	Aspira a transformar relacions de poder

En un registre lleugerament diferent, el treball dut a terme per diversos acadèmics implicats en el projecte R-Urban a París mostra el potencial de perseguir objectius transformadors des de la lògica dels enfocaments economicistes (Petrescu et al., 2021). El primer dels projectes R-Urban –dos nuclis interconnectats per cultivar aliments, reciclar residus materials, i realitzar educació ecològica i intercanvis culturals, que es duien a terme a Colombes– va ser tancat el 2016 per un govern municipal d'ideologia de dretes. En resposta, diversos acadèmics implicats van desenvolupar un enfocament per tenir en compte el valor produït per projectes com R-Urban en un futur.

Inspirat per la proposta d'un Retorn de la Comunitat sobre la Inversió (CEROI) desenvolupada per J.K. Gibson-Graham (2006), l'equip va generar un model complet de comptabilitat de beneficis per mesurar el valor produït per R-Urban. Aquest model se centra a "identificar millores en la salut domèstica, comunitària i ecològica, el benestar social i psicològic, així com millores en la participació cívica i la democràcia participativa", juntament amb "un augment de l'excedent controlat de manera col·lectiva, un augment del comerç ètic i una ampliació dels béns comuns." Reconeix que tot i que "necessitem eines per controlar els ingressos i les despeses de diners, treball, cura i convivència", aquestes "noves mètriques no estan establertes." Per tant, la seva acció se centra a "crear 'membranes' per captar valor del sistema dominant que puguem filtrar i utilitzar d'una manera diferent" (Petrescu et al., 2021: 163, 160).

En aquest sentit, mentre que el seu treball flirtejava amb la possibilitat de desenvolupar mètriques per mesurar resultats "intrínsecament" transformadors, el seu treball final va demostrar com les iniciatives "alternatives" (com R-Urban) podrien ser capaces d'"utilitzar les eines de l'amo" per tal d'assegurar el suport públic.

Aquí podem veure paral·lelismes amb l'aparició de dues eines a Catalunya, el "càlcul del retorn social" i el "balanç comunitari". El retorn social comparteix un l'enfocament amb el qual es va dur a terme a Colombes, en què un enfocament més acurat en l'ús de les "eines de l'amo" ha permès que iniciatives liderades per la comunitat obtinguin accés a infraestructures públiques significatives a llarg termini.

D'altra banda, el balanç comunitari "aposta per nous paràmetres de mesura que contraresten la història de la rendibilitat econòmica" (Forné i Castro, 2022).

Amb l'ús tant d'indicadors quantitatius com qualitatius, se centra a mesurar els valors que s'alineen amb un concepte més ampli de la riquesa. Incorpora dimensions com ara:

- La inserció d'un projecte (la resposta a les necessitats locals i la integració amb actors associatius, socials o culturals existents).
- L'impacte i el retorn social (les externalitats positives generades en l'entorn immediat).
- La governança democràtica (els mecanismes que permeten una governança interna democràtica, els canals de participació planificats, la transparència i l'accessibilitat del projecte, etc.).
- La cura de les persones, els processos i el medi ambient (des de millores en la qualitat dels llocs de treball fins a qüestions relacionades amb la salut individual i el benestar social o ambiental).

L'heurística que proposem ajuda a proporcionar una consciència crítica de la diferència entre dues orientacions àmplies: els enfocaments economicistes centrats en la maximització dels retorns socials sobre la despesa, i els enfocaments transformadors (o que tenen la voluntat de ser-ho) que intenten donar suport a més canvis fonamentals de la mateixa natura de l'activitat econòmica. En ambdós casos, la tendència és acordar mètriques que mesuren millores estàtiques, tot i que, en gran part, queden curtes en l'avaluació de dinàmiques de transició.

És molt encoratjador veure un lideratge innovador en els contextos català i escocès i un esforç per implementar canvis legislatius en suport d'agendes econòmiques que són explícitament transformadores.

Així i tot, tots dos marcs legislatius hauran d'experimentar amb sistemes d'avaluació que no se centrin sobretot a mesurar els "resultats", tal com els entenem convencionalment: quantitats escalars (com la intensitat d'ús dels recursos, el nombre de llocs de treball creats o el benestar psicològic reportat) que mesuren la magnitud, però no el sentit o la direcció del canvi.

Cal experimentar amb la possibilitat d'avaluar les contribucions potencials al canvi direccional, posant el focus en quantitats vectorials que ens poden ajudar a avaluar (i guiar) fins a quin punt les intervencions de l'economia social i solidària (ESS) i la construcció de riquesa comunitària (CWB) ajuden a iniciar i accelerar mecanismes més amplis de transició.

Desenvolupar aquests marcs d'avaluació no vol dir rebutjar alguns dels enfocaments d'avaluació més progressistes que ja existeixen. La invitació a pensar en contra i més enllà del capitalisme (vegeu Chatterton i Pusey, 2020) permet reconèixer els esforços per millorar la dignitat i la seguretat de les nostres vides dins del capitalisme, i moltes de les mètriques progressistes més reconeixibles que podríem utilitzar –una precarietat laboral reduïda, la millora de la seguretat del dret a l'habitatge, la millora dels índexs de benestar mental, una reducció en la intensitat d'ús de recursos, etc.– són testimonis d'aquest esforç.

El que ens cal enfortir és la capacitat d'avaluar la manera com diferents iniciatives contribueixen a la part d'"en contra de i més enllà de". Segurament, ja existeixen elements que podem agafar d'alguns dels enfocaments esmentats anteriorment, com ara la concentració en "l'augment de l'excedent controlat col·lectivament i l'ampliació dels béns comuns" dins de l'enfocament CEROI. Al final, però, les mètriques que triem com a part de qualsevol marc transformador depenen de la nostra avaluació estratègica de com hi podria haver un canvi transformador, i estaran fonamentalment vinculades a consideracions normatives i estratègiques sobre com les agendes de l'ESS i la CWB –entre d'altres– poden jugar un paper integral en una política més àmplia de transició cap a economies postcreixement del benestar.

Les mètriques que triem com a part de qualsevol marc transformador depenen de la nostra avaluació estratègica de com hi podria haver un canvi transformador, i estaran fonamentalment vinculades a consideracions normatives i estratègiques sobre com les agendes poden jugar un paper integral en una política més àmplia de transició cap a economies postcreixement del benestar.

REFERÈNCIES

Chatterton P i Pusey A (2020) Beyond capitalist enclosure, commodification and alienation: Postcapitalist praxis as commons, social production and useful doing. *Progress in Human Geography* 44(1): 27–48

Eizaguirre S i Parés M (2019) Communities making social change from below. Social innovation and democratic leadership in two disenfranchised neighbourhoods in Barcelona. *Urban Research and Practice* 12(2): 173–191

Forné L i Castro M (2022) Noves mètriques i valors per a una institucionalitat publicocomunitària: Algunes propostes des de l'experiència del programa de Patrimoni ciutadà. Dins d'Eizaguirre S i Rodrigo J (eds.) *Perquè tot és de tothom. Gestió comunitària de la cultura i economia solidària.* Barcelona: Icaria, p. 336–356

Guinan J i O'Neill M (2019) From community wealth-building to system change: local roots for economic transformation. *IPPR Progressive Review Spring* 2019: 382–392

Hickel J i Kallis G (2020) Is Green Growth Possible? *New Political Economy* 25(4): 469–486

Karma U, Alkire S i Zangmo T (2012) *Bhutan: Gross National Happiness and the GNH index.* Institute of Development Studies. DOI: 10.35648/20.500.12413/11781/ii016

Miró, Ivan (2024) "Col·lectivització plural de l'economia i transició eco-social. Una genealogia per a la planificació públic-cooperativa-comunitària a Catalunya". Dins DDAA Futurs ~~Im~~possible. Propostes i imaginaris per una transició ecosocial. Sant Cugat del Vallès: Pol·len [En premsa].

OECD (2021) Social impact measurement for the Social and Solidarity Economy: OECD Global Action Promoting Social & Solidarity Economy Ecosystems, *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers*, N. 2021/05, OECD Publishing: París. DOI: 10.1787/d20a57ac-en

Petrescu D, Petcou D, Safari M i Gibson K (2021) Calculating the value of the commons: Generating resilient urban futures. *Environmental Policy & Governance* 31(3): 159–174

Raworth K (2018) Doughnut Economics: *Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist.* London: Random House

Russell B, Beel D, Jones I-R, Jones M (2022) Placing the Foundational Economy: An emerging discourse for post-neoliberal economic development. *Environment & Planning A. 54*(6): 1069–1085

Unger R (2015) The task of the social innovation movement. Dins de: Nicholls A, Simon J, Gabriel M (eds) *New Frontiers in Social Innovation Research.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 233–251

Xes (2014) Proposta de Llei d'Economia Social i Solidària. Proposta desenvolupada per la Comissió de Llei d'ESS de la XES.

Dissenyar mesures del valor més acurades pot ser una palanca per desautoritzar l'actual règim econòmic i constituir una nova economia. **Enviem el PIB a la paperera de la història.**

coòpolis

Urban Studies FOUNDATION

BLOC4BCN ESPAI COOPERATIU

Generalitat de Catalunya Departament d'Empresa i Treball

e/s economia social

Ajuntament de Barcelona